

TÜRKİYE’DE 2010-2020 YILLARI ARASINDA OTİZM ile İLGİLİ YAYIMLANAN MAKALELERİN İÇERİK ANALİZİ

Cemile ÇAĞLAR¹
Hasan Hüseyin ÖZKAN²

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de 2010-2020 yılları arasında otizm spektrum bozukluğu alanında yayımlanan makalelerin içerik analizini yapmaktır. Araştırma doğrultusunda Ulakbim TR dizin veri tabanındaki makaleler taranmış ve bu yıllar arasında 136 adet Türkçe yayımlanmış makaleye ulaşılmıştır. Taranan bu makalelerin yıllara ve konu alanlarına göre dağılımı, makalelerde benimsenen paradigmlar ve kullanılan veri toplama teknikleri nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi yapılarak incelenmiştir. İncelenen bu çalışmaların 109’u araştırma makalesinden, 22’si derlemeden ve 5’i olgu sunumundan oluştuğu tespit edilmiştir. Çalışmadaki bulgular; frekanslar ve yüzdeler hesaplanarak çizelgeler, tablolar ve grafikler halinde sunulmuştur. Araştırma sonucunda; en çok makalenin 2019 yılında yayımlandığı, 2011 yılında bu alanda hiç çalışma yapılmadığı, konu alanlarına göre en çok eğitim alanında çalışmalar yapıldığı ve çalışmaların en çok çeşitlilik gösterdiği yılın 2018 yılı olduğu, kullanılan araştırma yöntemlerinin nitel ağırlıklı olduğu ve veri toplama tekniklerinden en çok doküman inceleme yönteminin kullanıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Otizm, otizm spektrum bozukluğu, içerik analizi

CONTENT ANALYSIS of AUTISM RELATED ARTICLES PUBLISHED in TURKEY BETWEEN the YEARS 2010-2020

ABSTRACT

The purpose of this study is to analyze to contents of the articles published in the field of autism spectrum disorders in Turkey between the years 2010-2020. In line with the research, the articles in the Ulakbim TR index

¹ Cemile Çağlar, Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, cemileecglr@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0754-4292.

² Hasan Hüseyin Özkan, Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, huseyinozkan@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5249-1444, (Sorumlu Yazar).

database were scanned and 136 articles published in Turkish were reached between these years. The distribution of these scanned articles by years and subject areas, the paradigms adopted in the articles and the data collection techniques used were analyzed by making content analysis, one of the qualitative analysis methods. It was determined that 109 of these studies consisted of research articles, 22 of them were collected works and 5 of them were case reports. Findings in the study; frequencies and percentages are calculated and presented in charts, tables and graphs. As a result of the research; the most articles were published in 2019, there were no studies in this field in 2011, the year 2018 was the year where the most studies were carried out in the field of education and the studies showed the most diversity, the research methods used were mainly qualitative and among the data collection techniques, it was concluded that the document analysis method was mostly used.

Keywords: *Autism, autism spectrum disorder, content analysis*

1. GİRİŞ

Otizm spektrum bozukluğu (OSB) ya da yaygın kullanılan adıyla otizm genellikle yaşamın ilk  yılnda görülen (Bailey ve Rutter, 1991: 9) ve ömür boyu devam eden nöro-gelişimsel bir bozukluktur (Dawson, vd., 2006: 14). Otizm dil, iletişim, sosyalleşme ve diğer birçok alanı etkileyen iletişim kurmayı zorlaştıran veya engelleyen bir bozukluktur. Otizm spektrum bozukluğu, yaşamın ilk evrelerinde ortaya çıkan (APA, 2013; Aydın, 2003; Quill, 2000), kişinin ie kapanmasını ifade eden, sosyal etkileşimde ve iletişim becerilerinde bozukluk, sınırlı tekrarlayıcı davranışlar ve bilişsel işlevlerde anormalliklerin (Hart, 1993: 3) görüldüğü gelişimsel bir bozukluktur. Otizm, diğer bireylerin fiziksel varlığına, istek ve gereksinimlerine karşı bir kayıtsızlık, bir empati bozukluğudur (Korkmaz, 2000: 18).

Otizm spektrumlu çocukları tanımlamak için birçok terim kullanılmaktadır. Bu da bazı karışıklıklara neden olabilmektedir. Fakat bilinmesi gereken şudur ki bütün bunlar, aynı düzeyde zorlukları, zihinsel yetenek ve dil gelişimi farklılıklarıyla aynı türün parçalarıdır. The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı, DSM-V), otizm spektrum bozukluğu terimini, otizm spektrum bozukluğuna sahip herkesi kapsaması için kullanır. Yine de farklı durumların bireyleri nasıl etkilediği ve bireylerin bu durumlarla baş etmedeki zorluk profilleri birbirlerinden farklı olabilir. Yani teşhis konulmuş bireylere, otizm spektrum bozukluğu içerisinde yer alan alternatif teşhislerden biri konulmuş olabilir. Bu alternatif teşhisler; çocukluk otizmi, asperger otizmi, rett sendromu, atipik otizm ya da yaygın gelişimsel bozukluk ve yüksek işlevli otizm şeklinde olabilir (DSM-5, 2014; ICD-11, 2019).

Otizm spektrum bozukluğunun nedeniyle ilgili nöro-anatomik, nöro-kimyasal, nöro-psikiyatrik, nöro-biyolojik, nöro-psikolojik gibi alanlarda yapılan araştırmalar, otizm spektrum bozukluğunun farklı türleri olduğunu ve bunun da bir tek nedenden kaynaklanmadığını ortaya koymuşlardır. Bilim insanları, genlerin farklılaşmasıyla ve farklılaşan bu genlerin birleşimlerinin sonucunda otizmin genetik yapısının oluştuğunu, bu genlerden az sayıda bulunsa da otizm spektrum bozukluğuna neden olduğunu açıklamıştır (Aydın ve Saraç, 2014; Turkington ve Anan, 2007). OSB’nin başlıca nedeni genetik faktörler olmakla birlikte bozukluk sadece genetik faktörlerle açıklanamamaktadır. Bunun sebebi çevresel toksinlere maruz kalma, sindirim sistemi fonksiyonlarındaki bozukluk, özbağışıklık gibi faktörlerin OSB’nin ortaya çıkmasına sebep olabileceği varsayımlarıdır (Bilgiç ve Cöngöloğlu, 2009: 21). Otizm spektrum bozukluğu nöro-psikiyatrik bozukluklar arasında olmasına karşın neden olduğu aydınlatılamamıştır ve tıbbi bir tedavi bulunmamaktadır.

Otizm spektrum bozukluğunda; genellikle sosyal ilişki, sözel ve sözel olmayan iletişim, hayal kurma ve problem çözme yeteneklerinde bozukluk görülür. Wing (1993), otizm spektrum bozukluğu olan tüm çocuklarda gözlenen üç önemli bozukluğu; sosyal etkileşimde bozukluk, iletişimde bozukluk ve sınırlı, rutin davranışlar olarak tanımlamıştır. Otizmliler sosyal etkileşim bakımından insanlarla göz teması kurmada, yüz ifadelerini anlamada, beden dili kullanmada güçlük yaşarlar. Akranları ile arkadaşlık kurmada, insanlarla ilgi ve başarıyı paylaşmada ilgisizlik gösterirler, empati kurmada, acı ve üzüntü gibi duygularını paylaşmada zorluk çekebilirler (Limbscomb, 2014: 6). İletişim özellikleri olarak otizmliler konuşmayı ya hiç öğrenememekte ya da geç öğrenmektedirler (Wagenfeld vd., 2019: 8). Otistik bireyler sohbet başlatmakta, sohbeti sürdürmekte ve karşı tarafın bakış açısını anlamakta zorluk çekerler. Otistik bireyler espri yapıldığını anlamayabilirler, kelimelerin ilk anlamlarını algılar, ima ve mecazları anlayamazlar. Otistik bireyler seslere karşı çok farklı tepkiler verirler. Bazı otistik bireylerin seslere hiçbir tepki vermemeleri bireyde işitme problemi olduğu düşüncesini çağırıştırabilir (Akfidan, 2016: 15). Bazı otistik bireyler çok yüksek seslere karşı tepkisiz kalabiliyorken bazı otistik bireyler ise çok kısık seslerden bile rahatsızlık duyabilirler.

Görsel uyarıcılara verilen tepkilerde ise otistik bireyler hareket eden, dönen ve parlak olan nesnelere karşı takıntılı bir tavır sergileyebilirler. Çamaşır makinesini, sürekli hareket eden kinetik topları, sarkaçlı bir saati çok uzun süre izleyebilirler. Bazı otistik bireyler acıyı, soğuğu ve sıcaklığı hissetmezken bazılarında soğuk suyla temas ettiğinde

ağlama, iğne battığında ılık atma şeklinde aşırı duyarlılık gözlemlenir. Otistik bireyler dokunulmaktan ve kucaklanmaktan hoşlanmazlar, çevreyle ilişki içinde bulunmaktan kaçınırlar. Otistik bireyler duyuşal uyarılara çok farklı tepkiler vermelerine karşın yeni bir nesneyi tanımaya çalışırken genellikle koklayarak, yalayarak ve dokunarak keşfetmeye çalışırlar (Hussein, 2011: 4).

Otistik bireylerde ayrı zamanda büyük resme odaklanamama, sınırlı ve rutin davranışlar, nesnelere saplantı, sözel ritüeller, ekolali, sözel patlamalar, mekanik konuşma, nesnelere döndürme, öfke nöbetleri, duyuşal hassasiyet gibi özellikler de gözlemlenir. Otistik bireyler nadiren yalan söylerler. Bütünden çok detayları ve kritik ayrıntıları fark etmede iyidirler. Otizmli bireylerin şaşırtıcı derecede fotografik hafızaları ve neredeyse mükemmel bellek kayıtları vardır. Otizmli bireyler normal veya üstün zekâlı olabilirken zekâ geriliğinin görüldüğü otistik bireyler de mevcuttur (Baron-Cohen, 2006: 41). Otistik bireyler ve zekâ geriliği yaşayan bireyler birbirlerinden tamamen farklıdır. Çünkü otizmli bireylerin bazıları matematik dehası olabilmekte ve birçoğu da müzik ve resim alanlarında başarılı olmaktadır. Fakat zekâ geriliği yaşayan bireylerde farklı ilgi alanlarında yetenek oluşmaz. Bu özellikler her otistik bireyde farklılık gösterebilir. Yani otistik bir bireyin ifade edici dili olmayabilirken ve diğere insanlar ile iletişime ilgisi yokken, bir başka otistik bireyde dil oldukça gelişmiş ve insanlarla iletişim kurmaya istekli olabilir ama bunu etkili kullanmakta zorlanır. Bu iki bireyin ortak yönleri sosyal ilişkilerinde, etkileşimde ve hayal etmede yaşadıkları zorluklardır. Her ikisi de rutin ve sınırlı davranışlara ve ilgi alanlarına sahiptirler.

Sosyolojik zeminde otizm, etiketlenme ve damgalama durumuyla karşı karşıyadır. Otistik bireylerin toplum tarafından nasıl görüldüğünü anlayabilmek için toplumun otizmli bireylere karşı bakış açısını ve tutumlarını bilmek gerekir. Otizmli bireyler için toplumsal tutum ve bakış genellikle; dışlanmış, alay edilen, problem davranış yaratan, zarar veren, cahil ve acınan kişiler şeklinde olmaktadır. Bu olumsuz tutumlar doğrudan otizmli bireyler ötekileştirilip sosyal hayatın dışında bırakılmaktadır. Fakat olumlu tutumlara sahip bilinçli bireyler de vardır. Otizmli bireylerin sosyal çevreye uyum sağlayabilmeleri, sosyal hayat içinde bulunmaları, istihdamları için onlara fırsat tanıyan ve yardımcı olan birçok insan vardır. Sosyal çevrenin kabul ediciliği ve bilinç düzeyi arttıkça otistik bireylerin topluma uyumları kolaylaşır. Otistik bir çocukta veya gençte değışim yapmak için en uygun adım, bu durumu anlamak ve uygun eğitimidir. Bu durumu anlamak; yanlış anlaşılmayı ve utanma duygusunu azaltırken, bireyin kişisel gereksinimi ve bakış açısındaki

anlayışı arttırmaktadır. Dolayısıyla bu durum sosyal dünyayı, otistik bireyler ve aileleri için daha yönetilebilir ve ulaşılabilir hale getirir.

Topluma uyum sağlayabilmek ve toplumun bir parçası olabilmek için her bireyin eğitime gereksinimi vardır. Normal gelişim gösteren bireylerde olduğu gibi gelişimsel geriliği olan bireylerin de toplumda kabul görme ve topluma katılabilmeleri için birçok günlük ve sosyal yaşam becerilerini yerine getirebiliyor olmaları gerekir. Bu becerilere sahip olmayan ve yerine getiremeyen bireylerin bağımsız olarak yaşamaları ve meslek edinmeleri neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle, özel gereksinimli çocuklara günlük yaşam ve mesleki alanla ilgili temel beceriler sistemli olarak kazandırılmalıdır (Gürsel, 1993; Özsoy, 1989). Otizmlili bireylerin eğitimleri yirmi dört saatlik ve yaşamının her alanında devam eden bir süreçtir. Otistik bireyler farklı kişisel özelliklere sahiptirler ve bu yüzden eğitim programları da kişiye özel programlardır. Dolayısıyla bu bireylerin eğitim programları, bireyselleştirilmiş eğitim programları (BEP) şeklindedir. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB, 1997), bireyselleştirilmiş eğitim programlarını; özel eğitime gereksinim duyan bireyler için bireyin, ailenin ve öğretmenin gereksinimleri göz önünde bulundurularak hazırlanan ve ailenin onayından geçen destek eğitimlerin verildiği özel eğitim programı şeklinde tanımlamaktadır. BEP kapsamında otizmlili bireylerin eğitimindeki en önemli unsur aile katılımıdır. Daha sonra da eğitimin sürekli olması ve yoğunluğudur. Normal gelişen bireyler kendilerine sunulan öğrenme fırsatlarından yararlanarak bilişsel ve psikomotor alanlardaki kavramları ve temel becerileri kazanabilirler, fakat otistik bireylerin kendilerine sunulan öğrenme fırsatlarından yararlanabilmeleri normal gelişim gösteren bireylerinki kadar kolay değildir. Otistik bireylere öğretilmesi gereken birçok farklı alanda kavram ve beceri bulunmaktadır. Alan yazın incelendiğinde, özbakım, iletişim, günlük yaşam ve toplumsal beceriler, işe hazırlık ve akademik beceri alanları gibi farklı alanların ve her alanın içinde de pek çok alt beceri alanının yer aldığı görülmektedir (Snell, 1993: 28). Bu kriterler altında özel eğitim, otizmlili bireyler için birçok olanak sunar. Özel eğitim, otistik bireylerin yetersiz olduğu konu alanlarında farklı öğretim yöntem ve teknikleriyle öğrencinin durumuna özel olarak bireysel verilen bir eğitimidir. Otistik bireylerin eğitiminde kullanılan birçok yöntem ve teknik vardır. Kullanılan bu yöntem ve teknikler, öğrencinin yeterliliklerine ve yetersizliklerine, derse, konu alanına göre farklılık göstermektedir. Otistik bireyler farklı öğrenme tarzlarına ve öğretimlerinde farklı ihtiyaçlara sahiptirler. Özel eğitim sayesinde önemli ölçüde ilerleme kat edebilir, hatta düzeyine göre akranlarına bile yetişebilirler. Otistik bireyler, doğru özel eğitim verildiği

zaman normal yaşantılarını devam ettirirler ve hatta özel yetenekleri ve ilgi alanları desteklendiğinde büyük başarılar elde edebilirler. Özel eğitim sayesinde otistik bireylerin sosyal çevrede, akranları arasında, akademik alanda ve kariyer hayatında kabul görme ve başarıyı elde etme oranı yükselir.

Otizmle ilgili yapılan önemli çalışmalar bulunmaktadır. Özellikle ikizlerle ilgili yapılan çalışmalar, otizmin genetik nedenlerden kaynaklandığını gösteren önemli kanıtlar olmuşlardır. Yapılan bu ikiz çalışmalarının birinde Folstein ve Rutter (1977), tek yumurta ikizlerinde %36 oranında görülme olduğunu bulmuşlardır, çift yumurta ikizlerinde otizm görülmemiştir. Bir başka araştırmada Smalley ve diğerleri (1988), otizmin görülme oranının tek yumurta ikizlerinde %64, çift yumurta ikizlerinde %9 olduğunu bulmuşlardır. Steffenburg ve diğerleri (1989) tarafından yapılan İskandinavya ikiz çalışması sonucunda otizmin görülme oranının tek yumurta ikizlerinde %91 saptanırken çift yumurta ikizlerinde otizm görülmemiştir.

Otizm spektrum bozukluğu 30 yıl öncesine kadar nadir olarak görülen bir hastalık olup, 1980 yılından itibaren İngiltere’de artış göstermiş, Amerika’da ise 88 çocuktan birinin otizm spektrum tanılı olduğu saptanmıştır (Castro vd., 2015: 62). Türkiye’de ise 44.045 ocuğa MCHAT (Değiştirilmiş Erken ocukluk Dönemi Otizm Tarama leği/Modified Checklist for Autism in Toddlers) leği uygulanmış, sonuçlar 4.605 çocuğun risk faktörü taşıdığını göstermiştir (SB., 2015: 125).

Otistik bireylerin çoğu beslenme problemlerine sahiptir. Otizimli bireylerin beslenme durumlarıyla ilgili literatürdeki çalışmalara bakıldığında; Girli ve diğerlerinin (2016) 86 otizimli ocuk ile yapmış oldukları çalışmada çocukların belli besinleri tüketmedikleri ve beslenmelerinde farklı nedenlerden kaynaklanan problemler olduğu bildirilmiştir. Yapılan bir diğer araştırmada otistik bireylerin normal gelişim gösteren bireylere göre daha fazla besini reddettiği, bu durumdan dolayı otistik bireylerde beslenme yetersizliği grldĞu saptanmıştır (Bandini vd., 2010: 113).

Otistik bireylerin ebeveynleri ile ilgili literatürde bulunan çalışmalarda; ailelerin duygusal açıdan fazlasıyla etkilendiği, tükenmişlik, depresiflik ve kayĐı duygularını yaşadıkları bildirilmiştir (Güneş, 2005: 22). Bir başka çalışmada otistik bireylerin ebeveynlerinin karşılıklı konuşmalara katılmadıkları ve baskın bir tavır sergiledikleri görülmüştür (Kanner ve Lesser, 1958: 41). Benzer bir araştırmada otistik bireylerin annelerinde %20 oranında iletişim problemi saptanırken,

babalarında herhangi bir iletişim problemi saptanamamıştır (Piven, 1997: 18). Annelerin eğitim düzeyinin otizm seviyesi etkisi üzerine yapılan bir araştırmada; annesi lise mezunu olan otistik bireylerin otizm spektrum seviyelerinin annesi ilkokul ve üniversite mezunu olan otizmlilerden daha yüksek otizm spektrum düzeyine sahip olduğu saptanmıştır (Zeteroğlu, 2006: 36).

Otizm alanında yapılmış pek çok çalışma söz konusuysen, yapılan bu çalışmaların içerik analizine yönelik çalışmalar olmadığı görülmüştür. İçerik analiz çalışmaları, belirlenmiş bir konu alanında birbirinden bağımsız olarak yapılmış araştırmaların bulgularını belirli açılardan birleştirme, araştırma bulgularının istatistiksel analizini yapma ve anlamlı sonuçlara ulaşma çalışmalarıdır. Bu bağlamda otizm alanında yapılmış çalışmaların incelenmesinin; alana, alandaki araştırmacılara, bu alanda yapılacak yeni çalışmalara etkili bir kaynak olacağı ve gelecekteki yapılacak çalışmalara yön vereceği düşünülerek çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de 2010-2020 yılları arasında Ulakbim TR dizin dergi listesindeki dergilerde otizm spektrum bozukluğu alanında yapılmış olan akademik çalışmaları, bu çalışmaların sayısını, seviyesini ve mevcut durumunu saptamaktır. Bu bağlamda Otizm spektrum bozukluğu alanındaki makalelerin mevcut durumunun ortaya konulması bu alana yönelik bir farkındalık oluşturacak, alan yazına katkı sağlayacak, gelecekte yapılacak olan araştırmalara da yön verecektir. Bu hedef doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. Otizm spektrum bozukluğu ile ilgili makalelerin sayısının yıllara göre dağılımı nasıl değişmektedir?
2. Otizm spektrum bozukluğu ile ilgili çalışmaların konu alanına göre dağılımı nasıldır?
3. Otizm spektrum bozukluğu ile ilgili makalelerde benimsenen paradigmler nelerdir?
4. Makalelerde hangi veri toplama teknikleri kullanılmıştır?

2. YÖNTEM

Bu araştırma, doküman analizine dayalı bir araştırmadır. Doküman analizi çalışmaları, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi veren yazılı belge ya da materyallerin incelenmesine dayanır. Doküman incelemesine dayalı olan bu araştırmada veriler, doküman incelemesi ve bu dokümanların içerik analizi yapılarak elde

edilmiştir. Bir araştırmada, incelenen konuyla ilgili olgu ve olayları içeren yazılı materyallerin analiziyle veri toplanmasına doküman incelemesi denir (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 18). Duverger (1973)'in “belgesel gözlem” diye adlandırdığı bu yöntemi, (Best, 1959; Karasar, 2007; Rummel, 1968) gibi araştırmacılar “doküman metodu” olarak adlandırmışlardır. Buna göre araştırmanın nitel araştırma yöntemiyle yapılmış bir çalışma olduğu söylenebilir.

Araştırmada, otizm spektrum bozukluğuyla ilgili 2010-2020 yılları arasında Ulakbim TR dizin dergi listesindeki dergilerde Türkçe yayımlanan makaleler taranmıştır. Yapılan bu tarama sonucunda konu içeriğine uygun 136 makale incelenmiş, makalelerin dergilere göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: İncelenen Makalelerin Dergilere Göre Dağılımı

Dergiler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	5	3,7
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1	0,7
Akademik Araştırmalar Dergisi	1	0,7
Anadolu Journal of Educational Sciences International	1	0,7
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1	0,7
Ankara Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi	39	28,7
Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1	0,7
Beslenme ve Diyet Dergisi	2	1,5
Bilimname	1	0,7
Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	0,7
Buca Eğitim Fakültesi Dergisi	1	0,7
Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi	6	4,4
Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	0,7
Darülfünun İlahiyat	1	0,7
Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1	0,7
Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi	1	0,7
Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi	1	0,7

Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama	1	0,7
Eğitim ve Bilim	5	3,7
Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (elektronik)	2	1,5
Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi	2	1,5
Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi	1	0,7
Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1	0,7
Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	3	2,2
Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma	1	0,7
İlköğretim Online (elektronik)	3	2,2
İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1	0,7
İstanbul Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi	1	0,7
International Journal of Early Childhood Special Education	6	4,4
Kastamonu Eğitim Dergisi	3	2,2
Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi	2	1,5
Milli Eğitim	1	0,7
Nesne Dergisi	1	0,7
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1	0,7
OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi	1	0,7
Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar	5	3,7
Sakarya University Journal of Education	2	1,5
Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1	0,7
Spiritual Psychology and Counseling	1	0,7
Spor Bilimleri Dergisi	1	0,7
STED/Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi	1	0,7
Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	3	2,2
Turkish Studies (Elektronik)	3	2,2
Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi	3	2,2
Türk Psikiyatri Dergisi	12	8,8

Türk stn Zekâ ve EĞitim Dergisi	1	0,7
Uludağ Üniversitesi EĞitim Fakültesi Dergisi	2	1,5
Toplam	136	100

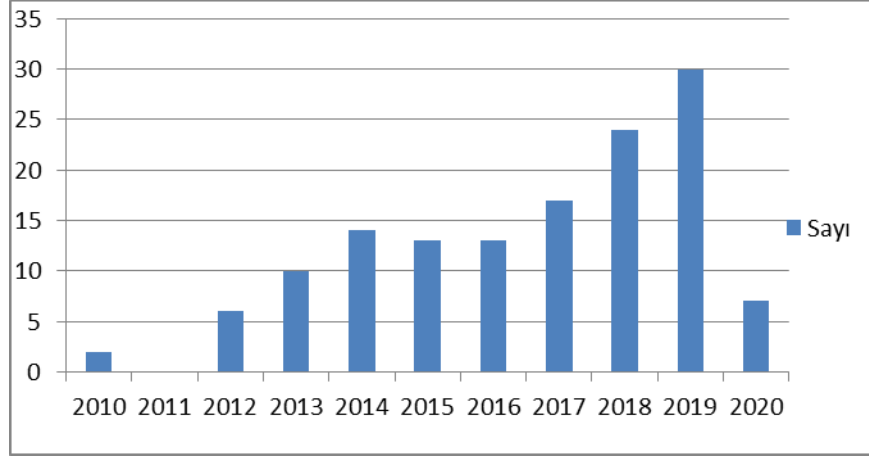
Tablo 1'deki veriler OSB konusyla ilgili TR dizindeki makalelerden elde edilen verileri göstermektedir. Makaleler tek tek incelenerek; yayımlandığı yıllara (2010 ile 2020 yılları arası), veri toplama araçlarına (görüşme, gözlem, anket vb), konularına (eğitim, psikoloji, psikiyatri, tarih, sosyoloji, iletişim vb.), benimsenen yöntemlerine (nitel, nicel ve nicel+nitel) göre kodlanmış ve tablolar oluşturularak yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Taranan Dergilerde Yayımlanan Makale Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

İncelenen makalelerin yıllara göre dağılımı Şekil 1'de sütün grafiğiyle verilmiştir. Grafiğe göre 2010-2012 yılları arasında otizm spektrum bozukluğu alanında çok az çalışma yapılmıştır. 2011 yılında hiç çalışma yapılmadığı ve 2012 yılından itibaren çalışmalarda artış olduğu saptanmıştır. En fazla çalışma 2019 yılında yapılmıştır. Sonraki yılda çalışma sayısında azalma olduğu görülmektedir. 2014-2017 yılları arasında yapılan çalışmaların dağılımında benzerlikler olduğu söylenbilir. 2017-2019 yılları arasında otizm spektrum bozukluğu ile ilgili 71 makale (%52,2) alışıldığı ve yoğunluğun bu yıllar arasında olduğu görülmektedir.

Şekil 1: Yayımlanan Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

3.2. Makalelerin Konu Alanına Göre Dağılımı

Otizm spektrum bozukluğu alanında yapılan araştırmaların konu alanına göre frekansları ve yüzdeleri Tablo 2’de verilmiştir. Tabloya göre en fazla çalışılan konuların 42 makale (%30,9) ile eğitim, 18 makale (%13,2) ile psikoloji, 13 makale (%9,6) ile psikiyatri olduğu görülmektedir. Ayrıca, tarih (%4,4) sosyoloji (%2,9) beslenme ve diyetetik (%2,9) konularının da azımsanmayacak oranda olduğu söylenebilir.

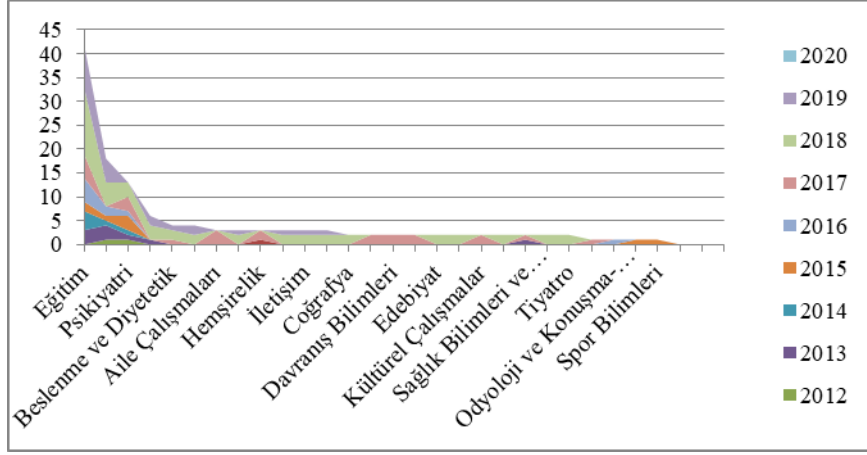
Tablo 2: Makalelerin Konu Alanına Göre Dağılımı

Kategoriler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Aile Çalışmaları	3	2,2
Beslenme ve Diyetetik	4	2,9
Coğrafya	2	1,5
Çevre Çalışmaları	2	1,5
Davranış Bilimleri	2	1,5
Dil ve Dil Bilim	2	1,5
Din Bilimi	3	2,2
Eğitim	42	30,9
Edebiyat	2	1,5

Felsefe	2	1,5
Hemşirelik	3	2,2
Hukuk	2	1,5
İktisat	3	2,2
İletişim	3	2,2
İş	3	2,2
Kültürel alışmalar	2	1,5
Müzik	2	1,5
Nörolojik Bilimler	1	0,7
Odyoloji ve Konuşma-Dil Patolojisi	1	0,7
Psikiyatri	13	9,6
Psikoloji	18	13,2
Rehabilitasyon	1	0,7
Sağlık Bilimleri ve Hizmetleri	2	1,5
Sanat	2	1,5
Sosyoloji	4	2,9
Spor Bilimleri	1	0,7
Tarih	6	4,4
Tiyatro	2	1,5
Uluslararası İlişkiler	3	2,2
Toplam	136	100

2010-2020 yılları arasında otizm spektrum bozukluğu ile ilgili yapılmış çalışmaların konularının yıllara göre dağılım grafiği Şekil 2’de verilmiştir. Grafiğe göre eğitim ile ilgili çalışmaların en fazla 2018 ve 2019 yıllarında yapıldığı görülmektedir. Psikoloji, psikiyatri ve tarih ile ilgili yapılan çalışmaların 2013-2019 yılları arasında yoğunlaştığı belirlenmiştir. Çalışmaların en çeşitli olduğu yılların 2018 ve 2019 yılları olduğu görülmektedir.

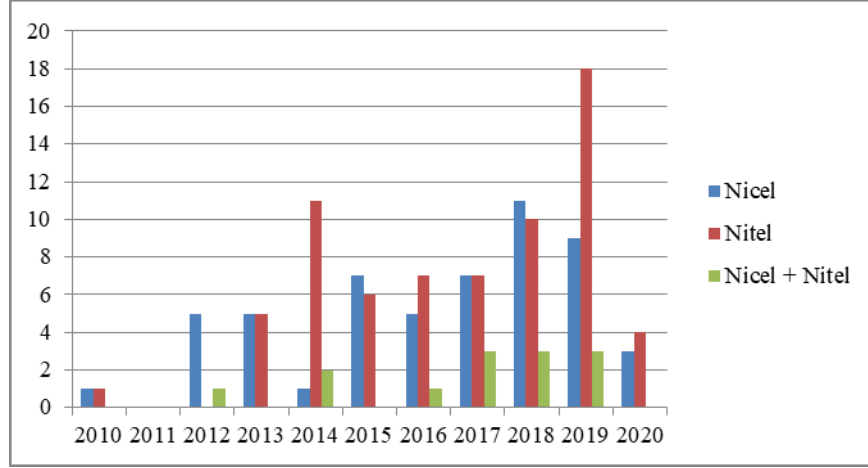
Şekil 2: Makale Konularının Yıllara Göre Dağılımı

3.3. Makalelerde Benimsenen Paradigmalar

İncelenen makalelerde kullanılan paradigmların (nicel, nitel, nicel+nitel) yıllara göre dağılımı Şekil 3’te verilmiştir. Makalelerde kullanılan araştırma yöntemlerinin (69 adet, %50,7) nitel paradigmaya, (54 Adet, %39,7) nicel paradigmaya ve (13 adet, %9,6) tümleşik (nitel+nitel) paradigmaya dayalı çalışmaların olduğu saptanmıştır. 2013 ve 2017 yıllarında nitel ve nicel paradigmların eşit olduğu görülmektedir. 2015, 2016, 2018 ve 2020 yıllarında nitel ve nicel paradigmların çok yakın olduğu görülmektedir. Tümleşik paradigmanın çok az olduğu gözlenmektedir. Buna göre nicel ve nitel paradigmların dağılımına genel olarak bakıldığında eşit ve eşite yakın dağılım gösterdiği nitel paradigmların nicele göre daha fazla olduğu ve tümleşik paradigmaya ağırlık verilmediği görülmektedir.

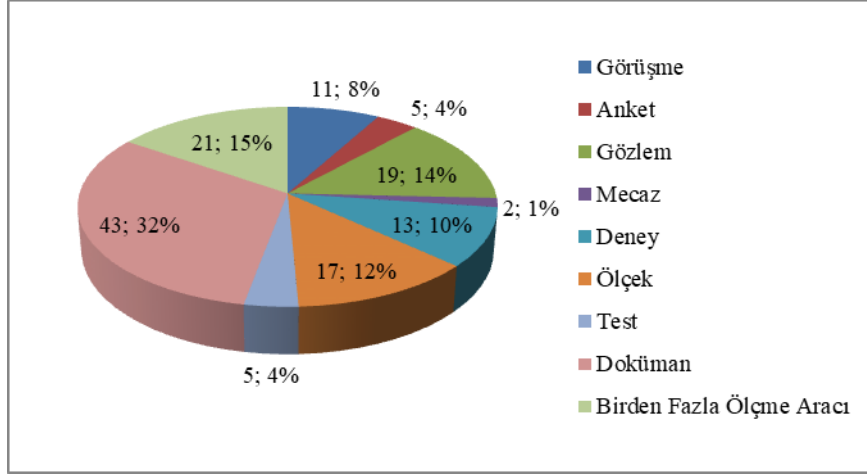
Şekil 3: Makalelerde Benimsenen Paradigmalar

3.4. Makalelerde Kullanılan Veri Toplam Teknikleri

Araştırmalarda kullanılan veri toplama teknikleri Şekil 4'te görülmektedir. Pasta grafiğine göre araştırmalarda; görüşme, gözlem formu, anket, doküman, test, mecaz, ölçek, deney gibi araştırma teknikleri ve bu tekniklerinden birden fazlasının birlikte kullanıldığı veri toplama tekniklerine yer verildiği görülmektedir. Veri toplama tekniklerinden; en çok doküman taraması 43 Adet (%32) kullanılırken, en az mecaz 2 Adet (%1) kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırmalarda çoğunlukla, doküman inceleme ve gözlem tekniklerinin kullanıldığı söylenebilir.

Şekil 4: Makalelerde Kullanılan Veri Toplam Teknikleri

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Türkiye’de 2010-2020 yılları arasında otizm spektrum bozukluğu ile ilgili yapılan makalelerin incelendiği bu çalışmada, Ulakbim dergi listesinde yayımlanan toplam 136 makale incelenmiştir. İçerik analiziyle incelenen bu çalışmaların 109’u araştırma makalesinden, 22’si derlemeden ve 5’i olgu sunumundan oluşan çalışmalar olarak değerlendirilmiştir. Araştırma makaleleri; yayımlanan makalelerin yıllara göre dağılımı, bu makalelerde incelenen alternatif yöntemler, çalışmaların konu alanına göre dağılımı, makalelerde kullanılan paradigmlar ve veri toplama teknikleri açılarından incelenmiştir. Elde edilen bulgular, araştırma soruları doğrultusunda tablo ve grafikler şeklinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre otizm spektrum bozukluğu alanında, 2010 yılından itibaren artan sayıda çalışmalar yapılmasına rağmen, 2011 yılında hiçbir çalışmanın yapılmamış olduğu görülmektedir (Şekil 1). Çalışmalar, 2019 yılına kadar genel olarak artan bir eğilim göstermiştir ve en fazla çalışmanın yapılmış olduğu yıl 2019 yılı olmuştur. 2015 ve 2016 yıllarında eşit sayıda makale yayımlandığı da saptanmıştır. Otizm spektrum bozukluğu alanında yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı, Gültekin’in (2018) ve Başyigit’in (2018) yaptıkları tez içerik analizi çalışmalarının sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Bu sonuçlar, genel olarak otizm spektrum bozukluğu ile ilgili farkındalığın arttığı, bu konudaki çalışmalara daha fazla ağırlık ve önem verildiği şeklinde yorumlanabilir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlardan biri de makalelerin konu alanlarına göre dağılımdır. Konu dağılımlarına göre en fazla çalışmanın, eğitim alanında yapılan çalışmalar olduğu görülmektedir (Tablo 2 ve Şekil 2). Buna göre çalışmalar, konu alanı dağılımlarına göre çok çeşitlilik göstermiş ve eğitim, psikoloji ve psikiyatri gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Özellikle psikoloji ve psikiyatri gibi konu alanındaki çalışmalar 2013-2019 yılları arasında yoğunlaşırken, eğitim alanındaki çalışmaların ise 2018-2019 yılları arasında yoğunlaştığı belirlenmiştir. Diğer yıllarda ise çok çeşitli konu alanlarında çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Özellikle son yıllarda eğitim alanında yapılan çalışmaların dikkat çekici olduğu görülmektedir. Bunun nedeninin de üniversitelerimizin eğitim fakültelerinde açılan özel eğitim bölümleri ile bu bölümlere alınan ğretim yesi sayısının artması, özel eğitim alanına gittikçe artan düzeyde bir önem verilmesi, özel eğitim ve buna dayalı otizmle ilgili farkındalığının artması olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu bağlamda otizmle eğitimi ilgili çalışmaların arttığını söylemek mümkün olabilecektir.

Ayrıca OSB ile yapılan araştırmalar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’de otizmliler sayısına dair yapılan net bir araştırma yoktur. Otizmliler, sadece kendi yaşantılarını değil onlardan sorumlu olan kişilerin de yaşantılarını etkilemektedir. Bundan dolayı otizm nedeniyle hayatını düzenlemek zorunda olan kişi sayısı da artar. Otizmliler, evre ve aileleriyle ilgili yapılan araştırmaların 2010-2020 yılları arasında toplam 5 Adet (%3,7) olduğu görülmektedir. Aile ve evre konu alanındaki araştırmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Öte yandan eğitim ile ilgili çalışmalara son yıllarda ağırlık verilmesi önemli bir gelişmedir. Çünkü otizm spektrum bozukluğunun en etkili tedavisi eğitimidir. Otizm spektrum bozukluğuna ilişkin çalışmalar konularına göre incelendiğinde Coşkun (2014), Dündar (2014) ve Parlak’ın (2014) zel eğitim alanına yönelik yapmış olduğu içerik analizi çalışması sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Son yıllarda otizmliler, eğitimleri üzerine yapılan çalışmalar otizmliler eğitimine verilen önemin ve ilginin arttığını göstermektedir. Otizmliler için eğitim 24 saatlik bir süreçtir ve sadece okulda değil evde de devam etmektedir. Bu nedenle ailenin eğitime katılması ve bilgilendirilmesi her zaman için büyük önem taşır ve bu da verilen eğitimin kalitesini arttırır. Son on yılda eğitim ile ilgili çalışmalar bu denli yoğunken otistik bireylerin aileleriyle ilgili çalışmaların çok az olması sadece 3 Adet (%2,2) otizmlilerle ilgili eğitimin kalitesini olumsuz etkileyebilecektir. Dolayısıyla otistiklerin

eğitimi ve otistik bireylerin ailelerinin iş birliği, onların eğitimi için çok önemli bir faktör olacaktır. Bu konudaki ilerleme ve gelişim için bu konu alanı üzerinde daha fazla çalışma yapılmasının gerektiğinin bir göstergesi olabilir. Öte yandan otizmlili bireylerin aileleriyle ilgili yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde, çalışmaların, ailelerin farkındalık seviyeleri, psikolojik süreçleri ve gereksinimleri üzerine olduğu görülmektedir. Bu tür çalışmaların OSB’ye sahip bireylerin eğitimiyle bütünleştirilmesinin alan yazına önemli katkılar sağlayacağı da söylenebilir.

Araştırma sonuçlarına göre bu yıllar arasında yapılmış makalelerde en fazla nitel araştırma yönteminin kullanıldığı, nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmaların bazı yıllarda artış göstermesine rağmen, genel olarak nitel araştırma yönteminin kullanıldığı makalelerden daha az olduğu görülmüştür. Veri toplama tekniklerinden ise doküman tekniğinin daha fazla kullanıldığı, en az kullanılan veri toplama tekniğinin ise mecaz tekniği olduğu belirlenmiştir. Veri toplama tekniklerinden birden fazla ölçme aracı, gözlem ve ölçeğin yoğunlukta kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre araştırma yöntemleri ve desenleri kullanılırken, kuram oluşturma, olgu bilim, eylem araştırması, durum çalışması, ar-ge gibi çalışmaların ön plana çıkarılması, araştırma sonuçlarının kullanımı açısından önemli katkılar sağlayabilecektir şeklinde ifade edilebilir.

Bu çalışma sonucunda otizm spektrum bozukluğu ile ilgili yapılan makalelerin yetersiz olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte otizmlili bireylerin erken tanınması için rehabilitasyon ve sağlık alanındaki çalışmaların, hayat standartlarının yükselmesi için eğitim ve aile konu alanındaki çalışmaların, sosyal çevrede kabul görme ve sosyalleşme için çevre alanındaki çalışmaların artırılması gerektiği sonucuna varılabilir. İncelenen makalelerdeki örneklemeler incelendiğinde en fazla çalışmanın otistik bireyler ve eğitim yöntemleri üzerinde yapıldığı belirlenmiştir. Bununla birlikte otistik bireylerin aileleri, öğretmenleri ve sosyal çevresi örneklemelerini kullanan makalelerin az sayıda olduğu saptanmıştır ve bu örneklemelerle yapılacak çalışmaların katkılarının sağlanması gerekmektedir. Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu ile ilgili çalışmaların durumunun ilerleyen yıllarda da belirli aralıklarla araştırılması önerilmektedir.

5. KAYNAKÇA

Akfidan, A. (2016). Otizmde görülen duyuşsal bozuklukların gelişim basamaklarına olan etkisi. Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Aksaz, N. (1990). Otistik ocukların ve öğretilebilir zihinsel zrl çocukların anne-babalarının kaygı düzeyleri, say:7. Türk Psikoloji Dergisi.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2014). Ruhsal bozuklukların tanısasal ve sayımsal el kitabı. Hekimler Yayın Birliği.
- Aydın, A. (2003). Otizmde ilk adım. Epsilon Yayıncılık.
- Aydın, A, Saraç, T. (2014). Otistik ocuk ebeveynlerinin geniŐ otizm fenotipi ve aleksitimi özellikleri arasındaki ilişki. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (41), 297-307, 15 Ocak 2021 tarihinde, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4783/65971> adresinden erişildi.
- Bailey, A. J., ve Rutter, M. L. (1991). Autism. Science progress, 75(298 Pt (3-4), 389–402.
- Bandini, L. G., Anderson, S. E., Curtin, C., Cermak, S., Evans, E. W., Scampini, R. and Must, A. (2010). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda ve tipik olarak geliŐmekte olan çocuklarda gıda seçiciliği. The Journal of pediatrics, 157 (2), 259-264. 15 Ocak 2021 tarihinde, <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2010.02.013> erişildi.
- Castro, K., Faccioli, L. S., Baronio, D., Gottfried, C., Perry, I. S. and Dos Santos Riesgo, R. (2015). Effect of a ketogenic diet on autism spectrum disorder: A systematic review, Research in Autism Spectrum Disorders. 20. 31-38. 10.1016/j.rasd.2015.08.005.
- CoŐkun, İ., Dündar, Ő. ve Parlak, C. (2014). Türkiye’de özel eğitim alanında yapılmış lisansst tezlerin eŐitli değişkenler açısından incelenmesi, Ege EĞitim Dergisi, 15(2): 375-396. 29 Ocak 2021 tarihinde, <https://doi.org/10.12984/eed.49993> erişildi.
- Dawson, G., Estes, A., Munson, J., Schellenberg, G., Bernier, R., & Abbott, R. (2007). Quantitative assessment of autism symptom-related traits in probands and parents: Broader Phenotype Autism Symptom Scale. Journal of autism and developmental disorders, 37(3), 523–536. 21 Şubat 2021 tarihinde, <https://doi.org/10.1007/s10803-006-0182-2> erişildi.
- Fırat, S., Diler, R. S., Avcı, A., ve ŐeydaoĐlu, G. (2002). Comparison of psychopathology in the mothers of autistic and mentally retarded children. Journal of Korean medical science, 17(5), 679–685. 20

- Aralık 2020 tarihinde,
<https://doi.org/10.3346/jkms.2002.17.5.679> erişildi.
- Folstein, S., ve Rutter, M. (1977). Infantile autism: a genetic study of 21 twin pairs. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 18(4), 297–321. 229 Ocak 2021 tarihinde,
<https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1977.tb00443.x> erişildi.
- Girli, A., Özgönel, S., Sarı, H., Ardahan, E. (2016). Otizmi Olan Çocukların Beslenme Durumunun Değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, 1(1), 87-99. 21 Ocak 2021 tarihinde,
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/57206/807839>
- Gültekin, O. ve Başığit, F. E. (2018). Türkiye de 2013-2017 Yılları Arasında Otizm ve Fiziksel Aktive Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *International Journal of Cultural and Social Studies*, vol.4, no.1, 116-129.
- Güneş, G. (2015). Engelli Çocuklarda Görülen Davranış Sorunları Üzerine Yapılan Araştırmalar. 21 Ocak 2021 tarihinde,
https://www.rehabilitasyon.com/makale/Engelli_Cocuklarda-2_CJ0mCpC_44 erişildi.
- Gürsel, O. (1993). Zihinsel Engelli Çocukların Doğal Sayıları Gerçek Nesnelere Kullanarak Eşleme, Resimleri İşaret Ederek Gösterme, Rakamlar Gösterildiğinde Söyleme Becerilerinin Gerçekleştirilmesinde Bireyselleştirilmiş Öğretim Materyalinin Basamaklandırılmış Yöntemle Sunulması. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Hart, C. A. (1993). *A Parent’s Guide ToAutism*. Pocket Books.
- Hussein, Hazreena. (2014). The Influence of Sensory Gardens on the Behaviour of Children with Special Educational Needs. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 38. 343–354. 10.1016/j.sbspro.2012.03.356.
- Kanner, L. (1944). Erken çocukluk otizmi. *The Journal of Pediatrics*, 25, 211–217. 21 Ocak 2021 tarihinde, [https://doi.org/10.1016/S0022-3476\(44\)80156-1](https://doi.org/10.1016/S0022-3476(44)80156-1) erişildi.
- Korkmaz, B. (2000). *Pediyatrik davranış nörolojisi*. Emek Matbaacılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı (1997). *Özel Eğitim Hakkında 573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

- Özsoy, Y. (1993). Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar. Türkiye'de Çoğunun Durumu. Maya Matbaacılık.
- Piven J, Chase GA, Landa R, Wzorek M, Gayle J, Cloud D, Folstein S. (1991). Psychiatric disorders in the parents of autistic individuals. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. May; 30(3): 471-8. doi: 10.1097/00004583-199105000-00019. PMID: 1829081.
- Piven J. (1997). The biological basis of autism. *Current opinion in neurobiology*, 7(5), 708–712. 20 Şubat 2021 tarihinde, [https://doi.org/10.1016/s0959-4388\(97\)80093-1](https://doi.org/10.1016/s0959-4388(97)80093-1) erişildi.
- Quill, K. A. (2000). *Social and communication intervention for children with autism*. Brookes.
- The correct format for the DSM IV in the reference list in APA style is: American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed., Text Revision)*. Washington, DC: Author.
- Smalley, S. L., Asarnow, R. F., and Spence, M. A. (1988). Autism and genetics. A decade of research. *Archives of general psychiatry*, 45 (10), 953–961. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.1988.01800340081013> adresinden erişildi.
- Snell, M. (1993). Higher Functioning Residents as Language Trainers of the Mentally Retarded. *Education and Training of the Mentally Retarded*, 14(2), 77-84. Retrieved March 1, 2021, 21 Ocak 2021 tarihinde, <http://www.jstor.org/stable/23876746> erişildi.
- Steffenburg, S., Gillberg, C., Hellgren, L., Andersson, L., Gillberg, I. C., Jakobsson, G., ve Bohman, M. (1989). A twin study of autism in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 30(3), 405–416. 20 Aralık 2020 tarihinde, <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1989.tb00254.x>
- Turkington, C. ve Anan, R. (2007). *The encyclopedia of autism spectrum disorders*. Facts On File, Inc.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Tohum Otizm Vakfı. Otizm Tarama Projesi Sonuç Raporu. (2018). Erişim adresi: 20 Şubat 2021 tarihinde, <https://www.tohumotizm.org.tr/wpcontent/uploads/2018/07/taramaprojes.pdf> erişildi.

- Wagenfeld, A., Sotelo, M., ve Kamp, D. (2019). Designing an Impactful Sensory Garden for Children and Youth with Autism Spectrum Disorder. *Children, Youth and Environments*, 29 (1), 137-152. doi:10.7721/chilyoutenvi.29.1.0137
- Wing, L. (1993). Otizmin tanımı ve yaygınlığı: Bir inceleme. *Avrupa Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi* 2, 61–74. 29 Ocak 2021 tarihinde, <https://doi.org/10.1007/BF02098832> erişildi.
- Zeteroğlu, Ş. E. (2006). 25-72 aylar arasındaki otistik çocukların gelişimlerinin incelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.